

AZ ESZMEI ELKÖTELEZETTSÉG, IRODALMI KRITIKÁNK, A TÁRSADALMI ERŐK SEGÍTSÉGÉNEK NÉHÁNY KÉRDÉSE

BEVEZETŐÜL

Az Üzenet szerkesztősége által *Irodalom és forradalom* címmel meghatározott tizenkét témakör bármelyikének feldolgozása jó alkalom arra, hogy kezdődjön egy ilyen vonatkozású elemzés és önvizsgálat. Nyilvánvaló, hogy ez a törekvés a kezdeti szakaszában nem eredményez teljes, alapos tanulmányokat, felméréseket, valószínű az is, hogy sok esetben csak az általánosításokig jut el, lényeg azonban az, hogy kérdéseket vet fel, vitára ösztönöz, hogy irodalmi életünk időszerű kérdéseiben az avatottak és beavatottak mellett a dolgozók is tájékozódjanak és eligazodjanak.

A JKSZ tizedik kongresszusára való előkészületek során a Vajdasági Kommunista Szövetség Tartományi Bizottsága és ennek keretében a tudomány-, oktatás- és művelődésügyi bizottság külön figyelmet fordított a lapok, a film, a képzőművészet, az irodalom eszmei-politikai irányvételére.

Az említett bizottságok határozatai azokon a felméréseken alapulnak, melyeket a Vajdaságban megjelenő irodalmi folyóiratok szerkesztőségei, kiadó tanácsai a bíráló és az önvizsgálat alapján fogalmaztak meg. Eppen ezért szükséges idézni — ha kivonatosan is — ezekből a határozatokból, már csak azért is, hogy vizsgálódásunk során a tennivalókat is lássuk.

»... növekedett a zárt körű monopolista csoportok és a folyóiratokon belüli klánok hatalma.«

»... a csoportocskák önző szűk érdekeiket társadalmi érdekként akarták másokra kényszeríteni.«

»... a monopolista hozzáállás és döntőbíráskodás nyomta rá bélyegét többé-kevésbé minden folyóiraatra...«

»... az általános szellemi alkotó munka értékelésében kifejezésre jutott a kritizálgatás, társadalmunk eddigi fejlődésének elvitatása, devalválódtak a forradalom vívmányai és tért hódítottak a számunkra idegen eszmei irányzatok.«

»Jó néhány folyóiratunk helyt adott a különféle heterogén eszmei tartalmú és beállítottságú vitáknak, tanulmányoknak.«

»Hiányzik a marxista bíráló mint a szellemi alkotó munka, az elméleti gondolat fejlődésének egyik előfeltétele... Hiányzik a forradalmi elkötelezettség, nincs állásfoglalás...«

»Folyóirataink zömében nem kapott kellő helyet a JKSZ alapvető eszmei-politikai álláspontja a nemzetek és nemzetiségek egyenrangúságáról, egybetartozásáról...«

Ezeket a határozati megállapításokat figyelembevéve, az Üzenet szerkesztőségének kezdeményezése alapul szolgálhat számos felvetett kérdés elemzésére; nézetek tisztázására, egyes álláspontok vizsgálatára, és ezek eredményeként létrejöhetnek a szükséges átértékelések.

AZ ESZMEI ELKÖTELEZETTSÉGRŐL

Az eszmei elkötelezettség kérdése terén nyitott kapuk előtt állunk. Az életben ugyanis semmi sem történhet és nem is történik elkötelezettség nélkül.

Ez esetben az egyén mint alkotó, az író műve és a társadalom iránti viszonyulás vizsgálata szükséges, de ezt a kérdést már Marx, Lenin, majd a Magyar Tanácsköztársaság után számos magyarországi és Jugoszláviában élő író, esztéta is megfogalmazta.

Az osztálytudat a legmélyebbre ható tényező. A kérdés az, hogy ki milyen társadalmi osztály elkötelezettje, mit tesz, miért harcol, vagy mi ellen tesz valamit.

Szerintem az elkötelezettség nem kényszerhelyzet, hanem egyéni érzelmi, tudatos állapot, mint a szeretet vagy a gyűlölet.

Az elkötelezettséget persze nem szabad összetéveszteni a fanatizmussal, mely nem fér össze a tudománnyal, így a marxizmussal sem.

A pozitív értelemben vett elkötelezett író nem szolgálja a munkásosztályt, hanem harcossa annak. Vagyis nem a szolgálatába áll, hanem teljes lényével harcol azokért a célokért, melyek a munkásosztály érdekében nemcsak a jelenben, hanem távlatilag is és úgy hatnak, ahogyan azt az író tehetsége, adottsága, tudása lehetővé teszi; ezáltal mozgósít, vagy gyönyörködtet.

Nálunk, ha az elkötelezett írókról szólunk, akkor általában azokra gondolunk, akik funkciójuk, párttagságuk folytán csakis elkötelezett írók lehetnek. Ez leszűkített, téves álláspont. Néhány igazán nagyszerű vers, regény írója, függetlenül attól, hogy tagja-e a JKSZ-nek, elkötelezett író, még akkor is, ha bírálólág szól meggyőződésből született versében. Nyilván más csoportba tartoznak azok, akik egyéni érdekeik, ellenséges magatartásuk kifejezésre juttatásával a szocialista társadalom ellen tevékenykednek, írnak.

A szocializmus iránt ellenséges magatartást tanúsító író is elkötelezettje valamilyen rendszernek. A kérdés az, hogy világviszonylatban a fejlődést, az emberiség ügyét milyen rendszer, eszme viszi előbbre a fejlődés útján. Vajon a két háború közötti időszakban, a királyi Jugoszláviában, Horthy-Magyarországon nem voltak a rendszernek elkötelezettjei? Voltak, mert az osztályellentétek harcában a kapitalista érdekeknek voltak kiszolgálói.

A múlt és a jelen irodalmi kapcsolatai az osztályharc érdekében kimutathatók, mint ahogyan az is, milyen mértékben érvényesülnek irodalmunkban a munkásosztály nézeteivel, osztálytörekvéseivel ellentétes nézetek. Ez már külön tanulmány tárgyát képezi.

Végül is eljutotunk odáig, hogy az osztályharcos író, az elkötelezett író alkotói szabadságát saját osztályérdeke nem korlátozhatja, hiszen az a szocialista társadalom számára szükséglet.

IRODALMI KRITIKÁNKRÓL

Az újságok, folyóiratok, könyvek betűáradatában még a jártasabb irodalompártolók is sokszor nehezen igazodnak el. Számukra is szükséges, az átlagolvasók számára nélkülözhetetlen, az irodalmi alkotások számontartásában pedig követelmény a reflektorfény, az iránytű — a kritikai műértékelés.

Ilyen szempontból foglalkozva a kérdéssel, mindenekelőtt azt kell megállapítanunk, hogy a kritika nálunk nem, vagy nem eléggé világított rá arra, hogy az irodalmi alkotások milyen mértékben, vagy milyen módon segíthetik a munkásmozgalom, a szocializmus harcát, a proletár-, majd a munkástömegek tudatosodását.

Továbbá a felosztás tendenciája, hogy ki hová tartozik, a csoportosulás kritikai támogatása ellentétbe került azzal az általános tétellel, hogy a mű értéke a döntő, nem pedig az alkotó csoportbeli hovatarozása. Kritikánkban nem a mű eszmeisége, irodalmi, esztétikai értéke, nyelvezete, szerkezete volt a döntő tényező. Nemzedékekre, életkorra tagozódva, előítéletekkel vagy a valamikor régen tett megállapítások elismételgetésével, a fejlődés mellőzésével vagy tagadásával volt terhes a műbíráló, a könyvismertető.

Megállapítható hagyományaink téves értelmezése. Kritikánk nem azt tartja haladó hagyománynak, ami egyenértékű a hagyománnyá vált értékkel, hanem valami folytonosságot keres, összefüggéseket állít fel irányzatok, művek között, melyeknek esetleg csak időrendi vagy sorrendi közük van egymáshoz.

Ha egy műnek van hagyományértéke, akkor irodalmunk gazdagodik vele, vagyis gazdagítjuk a hagyományokat is.

Kritikusaink nem vizsgálják meg az olvasó számára az elkötelezettség fogalmát. A nálunk meghonosodott kritikában az elkötelezettség a kommunista író fogalmát fedte. Az olvasónak viszont tudnia kellene, hogy elkötelezettség nélkül nincs irodalom. A kérdés az, hogy ki miért, mi iránt elkötelezett.

Volt időszak, amikor az irodalmunkban végbemenő változásokat, folyamatokat nem az általános fejlődés szempontjából, hanem a pillanatnyi kordivatnak hódolva vizsgálta kritikánk. Ez persze elkerülhetetlenül oda vezetett, hogy kölcsönösen egymást dicsérgették, vagy folyt a torzsalkodás, jelentkeztek az elsőbbrendűségi igények; és elmaradt a szocialista társadalmi berendezés ellen irányuló, a munkásosztály érdekeivel ellentétes művek, írások elemző, kritikai kiértékelése és leleplezése. Végző fokon az uralkodó kritikai nézetek kihatottak könyvkiadásunkra, színházaink repertoárjára. Ennek hatása még sokáig teherként marad.

A vajdasági nemzetek és nemzetiségek irodalmát és azok kölcsönhatását még a szakmabeliek is csak a szervezési vagy fordítói kérdésekben szemlélik, de kritikai felmérésekben aligha van alkalmunk megismerni. Pedig ezek az irodalmak hidat képeznek számos ország népe felé. Szükségszerű tehát, hogy az itteni nemzetiségek lássák egymás irodalmának helyét, szerepét, mégpedig teljességben, nem pedig egyoldalúan, ahogyan a csoportérdekek alapján még a közelmúltban is bemutatták a magyarul írt irodalmi tájékoztatók.

A marxista irodalmi kritikusoknak a szerepe összefügg a munkásmozgalomban tanúsított magatartásukkal, aktív tevékenységükkel, a sajtóban történő reagálásukkal. A kérdés hatványozottan felmerül: miként viszonyul nálunk a műbíráló az esztétikai mércék alkalmazásával a privatizáció, az érdekcsoport, a klikk, az elszigetelődés, a szocialistaellenes ideológia, az öntömjénezés, az egyeduralom kérdéseire? Történik-e valami lényegbeli előrelépés a kritika fejlesztése érdekében?

A kérdés persze ezek kapcsán az, miként tovább fejleszteni a marxista-leninista tételre épülő műbírálót. Mikor, kik, hogyan végezzék el az eddigi kritikai folyamat, a hiányosságok, szektasságok, helytelen nézetek, álláspontok felmé-

rését. Nyilván, hogy ehhez higgadt elméleti, esztétikai megvilágításra van szükség, nem elégedhetünk meg a mostanában divatossá vált önigazolással, hanem az újabb műértékelésekben már kifejezésre kellene jutniok azoknak a törekvéseknek, melyekre társadalmunknak szüksége van.

A TÁRSADALMI ERŐK SEGÍTSÉGE

Az irodalom fellendítésének, fejlesztésének több összetevője van. Érthető az a törekvés, mely az adott gazdasági, társadalmi helyzetben, szocialista társadalmi öniigazgatást építő világunkban igényként jelentkezik egyrészt az alkotói feltételek biztosítása, másrészt az alkotók munkálkodása terén. Azok a határozatok, melyeket az irodalmi folyóiratok szerkesztőségei és kiadó tanácsai — vagyis az öniigazgatási szervek — felmérései alapján a VKSZ Tartományi Bizottsága hozott, az adott helyzetben és körülmények között a társadalmi erők legközvetlenebb segítsége a szabad alkotói tevékenység fejlesztése érdekében.

Tudnia kell a jugoszláviai magyar, de a többi írónak is, hogy munkánkat, feladatunkat helyettünk senki el nem végzi, nem is végezheti el, mert ez mindannyiunknak alkotmányos joga és ezáltal kötelessége is. Tehát itt magyarul írni nemcsak joga, hanem kötelessége is minden magyar írástudónak — írónak, költőnek, műbírálónak. Egészen leegyszerűsítve ez azt jelenti, hogy anyanyelvi hovatarozásunk arra kötelez bennünket, írókat, hogy a szocialista társadalom magyarul beszélő dolgozóinak bemutassuk életünket, eredményeinket, nehézségeinket, örömeinket, hibáinkat. Ezek elmondásához, megjelentetéséhez minden alkotónak társadalmi segítségre van szüksége.

Számos példa, a bejáródott gyakorlat igazolja a társadalmi erők segítségét és ennek szükségességét is. Nem vitás, hogy az alkotói tevékenység biztosítása mellett is felvetődik az írók lakáskérdése, egzisztenciális kérdése. Az eszmei elkötelezettség és kritikánk fogyatékoságának a kérdései társadalmi segítség nélkül nagyon hosszadalmasan és nehezen oldódnának meg.

Végül csak annyit, hogy ez a társadalmi segítség nem kívülről, az alkotók nélkül, hanem az öniigazgatás elvei alapján, közös erőfeszítések összességé-
ként jön létre.

URBÁN JÁNOS

A KRITIKA HASZNA

Ha népszavazást tartanánk a címben megjelölt kérdéstről, azt hiszem, sok cédulára ez lenne írva: »semmi« vagy »édeskevés«. Igazságtalan minősítés ez, de az tény, hogy a kritikáról eléggé rossz manapság az olvasók véleménye. Nemcsak itt, Vajdaságban, sőt itt a legkevésbé, mert irodalmunk rangjának ki-